

VIJF GOUDEN KRUISJES

XXXXX

HERDENKINGSNUMMER

*van het Officieel Orgaan van de Koninklijke Nederlandse Zuivelbond
gewijd aan de viering van het vijftigjarig jubileum
op 20 September 1950*

De F.N.Z. van 1900 - 1950

Historisch overzicht door J. A. Geluk

Wanneer men de geschiedenis van de F.N.Z. nagaat, kan men deze indelen naar vier perioden, nl.:

- a. vanaf de oprichting tot 1914;
- b. vanaf 1914 (begin eerste wereldoorlog) tot 1930;
- c. van 1930 tot 1940 (crisisjaren);
- d. van 1940 (begin tweede wereldoorlog) tot 1950.

a. 1900-1914

Na de oprichting van coöperatieve zuivelfabrieken had men in verschillende provincies reeds spoedig de behoefte gevoeld aan een vorm van samenwerking dezer fabrieken en men had daartoe bonden van coöperatieve zuivelfabrieken opgericht. Deze bonden hadden echter geen vorm van regelmatig contact met elkaar. Enkele bonden zochten deze eerst in de Nederlandse Coöperatieve Bond, waarvan zij lid waren, doch dit gaf geen bevrediging en in 1898 werd door de heer G. J. Bieleman, voorzitter van de Geldersch-Overijsselsche Bond van Coöperatieve Zuivelfabrieken, het initiatief genomen tot de oprichting van een Nederlandse Zuivelbond, waarvan de bestaande gewestelijke bonden lid zouden kunnen worden. Zo kwam op 20 October 1900 de Algemeene Nederlandsche Zuivelbond tot stand.

In de statuten kwam te staan, dat men behalve de behartiging der belangen van de coöperatieve zuivelbereiding in het algemeen, zich ten doel stelde de goede naam en de afzet der door de aangesloten fabrieken gemaakte producten in het bijzonder te bevorderen.

Uit de verrichtingen der eerste jaren blijkt duidelijk, dat aanvankelijk het bestrijden van knoeierijen in de boterhandel en de krachtige bevordering ener algemene botercontrôle tot het belangrijkste werk behoorden. Met de oprichting van fabrieken was men tot een beter en gelijkmatiger product gekomen, maar men slaagde er nog lang niet altijd in, dit uit handen van knoeiers te houden. Met deze - feitelijk negatieve - bezigheid ging echter als vanzelf gepaard een streven om de afzet te verbeteren en de kwaliteit op hoger peil te brengen.

Reeds had men in Friesland de Friesche Coöperatieve Zuivelexport Vereniging opgericht, terwijl men in het Zuiden eigen botermijnen had gesticht, maar daarnaast was nog een grote groep fabrieken wier product gevaar liep op zijn weg naar de consument in verkeerde handen te vallen. Met het oog hierop werden door de F.N.Z. in binnen- en buitenland adressen verzameld van afnemers en werd door het afsluiten van contracten getracht de boter uit handen van knoeiers te houden. Een brochure in vier talen werd gepubliceerd om bekendheid te geven aan hetgeen de zuivelcoöperatie in Nederland betekende en ter bevordering van het werk der toen reeds bestaande botercontrôlestations.

Hoe moeilijk dit werk in de eerste jaren was, blijkt wel uit het feit, dat de Nederlandse afgevaardigden naar het eerste Internationale Zuivelcongres in 1903 te Brussel hun goedbedoelde pogingen om het Nederlandse botercontrôlesysteem internationaal erkend te krijgen, zagen mislukken

en tengevolge van een heftige woordenstrijd daarover het congres verlieten. Men versaaide echter niet en door de instelling van het Rijksbotermerk in 1904 en de daarmee verband houdende rijksvoorschriften, waardoor de botercontrôlestations zich onder rijkstoezicht konden stellen, werd het gekozen contrôlesysteem van overheidswege als juist erkend. Dit geschiedde eveneens door het tweede Internationale Zuivelcongres dat in 1907 te Scheveningen gehouden werd. Hiermede was op dit gebied de eerste strijd gestreden, hoewel ook later hier en daar nog wel opgetreden moest worden om de naam der Nederlandse boter te beschermen.

Er lag echter voor de F.N.Z. een veel breder taak. De afzet en de kwaliteit van het product moesten worden verbeterd, ook in die streken waar men zelf nog niet de handen aan de ploeg, had geslagen. In 1905 werden commissies naar het buitenland gezonden om de boterafzet te bestuderen en men kwam tot de conclusie, dat de uitvoer van ongecontroleerde boter verboden diende te worden. Om de kwaliteit te verbeteren ging de F.N.Z. er toe over, zelf reïncultures voor de boterbereiding te bereiden. Bovendien gevoelde men de wenselijkheid van een kwaliteitsattest voor de boter.

Nadat men hierover in het Zuiden des lands een heftige strijd met de handel had gevoerd, werd door de botermijnen die in handen der organisatie waren, uitsluitend boter met rijksmerk geveild. In verband met zijn werkzaamheid op dit gebied werd door de F.N.Z. in 1906 de botermijn te Zutphen van de G.O.Z. overgenomen. De mijn werd overgebracht naar Arnhem en dit werd in 1908 de afdeling Rechtstreekse Verkoop van de F.N.Z. Deze bemoeide zich daarmee zelf rechtstreeks met de boterafzet en over dit feit is in de boezem van de F.N.Z. gedurende 10 jaar strijd gevoerd, omdat men vooral in Friesland van oordeel was, dat de verkoop van het product niet tot de taak van de F.N.Z. behoorde. Deze laatste mening heeft tenslotte gezegevierd en zo werd in 1918 de afdeling Rechtstreekse Verkoop opgeheven om plaats te maken voor de Nederlandse Coöperatieve Zuivelverkoopcentrale. Deze werd later gereorganiseerd in een drietal coöperatieve zuivelverkoopverenigingen w.o. de Nationale Coöperatieve Zuivelverkoopcentrale (N.C.Z.).

De taak van de F.N.Z., gelegen in de bevordering van de afzet, bleef bestaan en naast dit werk was er nog veel werk te doen, dat de goede werking der fabrieken en de kwaliteit van het product ten goede kwam. In diezelfde jaren werd ook de gezamenlijke aankoop van hulpstoffen en gebruiksartikelen ter hand genomen, nadat enkele bonden daarmee reeds waren voorgegaan. Dit geschiedde niet alleen om deze artikelen goedkoper te kunnen betrekken, maar vooral om zeker te zijn van goede kwaliteit en nauwkeurigheid. In het bijzonder willen wij hier noemen de contrôle op het glaswerk voor melkonderzoek, waarmee in 1907 begonnen werd. Op congressen en vergaderingen werden middelen besproken om tot verbetering der kwaliteit van de producten te komen. De meeste bonden hielden reeds regelmatig boterkeuringen en enkele ook kaaskeuringen. Hieruit vloeide de behoefte voort om tot een betere opleiding van het personeel der zuivelfabrieken te komen en de fabrieken van bondswege technische voorlichting te verschaffen. Aan het werk der personeelsopleiding door de bonden is door de F.N.Z. in 1908 een sluitstuk gegeven door de instelling der F.N.Z.-examens. Door elk personeelslid ener zuivelfabriek kan bij voldoende praktische en theoretische bekwaamheid een diploma worden behaald. Het F.N.Z.-diploma is voor vele zuivelvaklieden een waardevol bezit geworden.

In onmiddellijk verband met dit onderwijs en deze examens moeten de zuivelleerboeken worden genoemd welke de F.N.Z. vanaf 1913 heeft uitgegeven. Hoewel wij in dit overzicht zo min mo-

gelijk persoonsnamen willen vermelden, menen wij toch hier een uitzondering te moeten maken voor ons ere-lid, Prof. Ir B, v. d. Burg, die op dit gebied zeer belangrijk werk heeft verricht.

Bij de totstandkoming der coöperatieve zuivelbereiding stond men voor vele moeilijkheden. De man die tot directeur ener fabriek benoemd werd en die daartoe in de regel zelf slechts een minimale opleiding had genoten, moest letterlijk van alles wat de fabriek betrof verstand hebben. De organisatie is hem daarbij in velerlei opzicht te hulp gekomen. Wij noemden reeds de mogelijkheid van hulp bij de verkoop van de producten en bij de aanschaffing van hulpstoffen. Ook bij moeilijkheden met de bereiding kon hem technische hulp ter zijde worden gesteld. Op het gebied van belastingen, verzekeringen e.d. kon hij zich steeds tot de secretaris zijner organisatie wenden, die hem gaarne met raad en daad bijstond. Ook op het gebied van de boekhouding waren de organisaties, i.c. de bonden, reeds vroegtijdig werkzaam. Door de aanstelling van speciale krachten, die ter assistentie van de ledenvergadering periodiek de boekhouding controleren, heeft men tevens voorlichting en steun aan een goed en nauwkeurig gevoerd beheer gegeven.

Tot 1910 was er echter op het gebied van de krachtvoorziening der fabriek niet veel hulp van de zijde der organisatie te verwachten, omdat deze daar zelf niet over beschikte. In deze leemte werd voorzien toen de F.N.Z. ertoe overging een deskundige aan te stellen op het gebied der stoomproductie, krachtvoorziening en koeltechniek, teneinde de fabrieken van voorlichting te dienen. Aan deze deskundige werd tevens de opleiding van machinisten in het verband der bondscursussen opgedragen.

Een tweede stap in deze richting werd gedaan door de benoeming van een werktuigkundig ingenieur in 1912. De bedoeling van deze functie was de besturen der fabrieken in de gelegenheid te stellen zich bij de bouw en inrichting der fabriek en de aanschaffing van werktuigen en machines door een deskundige kracht ter zijde te laten staan, teneinde daarbij niet geheel afhankelijk te zijn van het advies der leveranciers. Deze functie heeft zich na verloop van tijd ontwikkeld tot een Technische Dienst met een vrij omvangrijk personeel, dat adviezen geeft, bestelbrieven uitschrijft en de oplevering der gedane bestellingen voor de fabrieken controleert. Later werd daaraan een warmte- en krachtcontrole toegevoegd, waarbij de fabrieken zich kunnen aansluiten ter periodieke bepaling van het nuttig effect der warmte- en krachtvoorziening.

Behalve de diensten welke zich in de eerste jaren dezer eeuw ontwikkeld hebben in de bonden zowel als in de F.N.Z. moet genoemd worden de meer algemene taak, welke in het bijzonder laatstgenoemde had in het houden van contact met de overheid en andere organisaties op zuivel- en landbouwgebied. In het bijzonder moet hierbij ook worden genoemd het totstandkomen van een verenigingsorgaan, dat aanvankelijk verscheen als inlegblad in een bestaand zuivelblad, doch later als zelfstandig weekblad bekend werd als het Officieel Orgaan van de F.N.Z. Door middel van dit verenigingsorgaan had de F.N.Z. gelegenheid zijn stem over velerlei vraagstukken op zuivelgebied te laten horen en de besturen der aangesloten fabrieken van voorlichting te dienen.

In de loop der jaren werden vele studies als regel door daartoe ingestelde commissies verricht. Zo werd in 1909 besloten het merken der kaas naar vetgehalte in studie te nemen, in 1910 werd besloten tot de bestudering van het zuivelcredietwezen en de wenselijkheid ener bedrijfsstatistiek. Ook de functie der coöperatieve zuivelfabrieken bij de t.b.c.-bestrijding onder het rundvee werd toen reeds onder het oog gezien.

Zo zien wij de bonden en de F.N.Z. zich in de eerste jaren dezer eeuw ontwikkelen tot organisaties van bescheiden omvang weliswaar, maar die toch in velerlei opzicht de fabrieken tot steun waren bij de verrichting van haar taak. De bonden verrichtten deze taak in meer directe zin, omdat veel van dit werk beter gewestelijk dan landelijk kon worden gedaan. De F.N.Z. vond zijn taak meer in de bestrijding van knoeierijen, het bevorderen ener goede algemene contróle op de producten, de bevordering van een zo goed mogelijke afzet, het contact met Regerings- en overheidsorganen over zuivelvraagstukken en de samenwerking daar waar nodig en mogelijk met andere landelijke organisaties op zuivel- en landbouwgebied.

Wij komen nu bij de tweede periode:

b. Van 1914 (begin eerste wereldoorlog) tot 1930.

De in 1914 uitgebroken wereldbrand veranderde aanvankelijk niet zo heel veel aan het zoëven genoemde werk. Nederland was zo gelukkig buiten de oorlog te blijven en het directe gevolg hiervan was een stijging van de prijzen, vooral van die van voedingsmiddelen. De uitvoer werd aan banden gelegd en door de belemmering van scheepvaart en ander internationaal verkeer, kwam er spoedig gebrek aan kunstmest en veevoer. Dientengevolge daalde de productie en moest naast maximumprijzen ook rantsoenering worden toegepast. Een en ander ging gepaard met de nodige regeringsmaatregelen, voor de uitvoering waarvan eerst rijksbureaus en later z.g. productenverenigingen werden opgericht. De besturen dezer verenigingen bestonden uit vertegenwoordigers der belanghebbende organisaties, waaronder de F.N.Z. een belangrijke plaats innam. Als direct gevolg van de daling der productie stegen de productiekosten zodanig, dat m.n. in de zandstreken de rentabiliteit der boerenbedrijven reeds spoedig in het gedrang kwam. Dit gaf de G.O.Z. in 1916 aanleiding tot een berekening van de productieprijis der melk en de F.N.Z. wendde zich tot de Regering om te bepleiten, dat de prijzen der producten, m.n. die van boter, zodanig gewijzigd zouden worden, dat de melkproductie lonend bleef.

In 1917 herhaalde zich dit en er werd toen door de F.N.Z. een commissie ingesteld, welke de vraag te beantwoorden kreeg „Wat is de productieprijis der melk?“. Deze vraag was toen nog heel wat moeilijker te beantwoorden dan thans, want men beschikte over hoegenaamd geen gegevens. In de kringen van de F.N.Z. was er ernstige ontstemming over de regeringsmaatregelen op zuivelgebied en m.n. over het feit, dat het botermakende bedrijf, dat de minste draagkracht had, het zwaarst belast was. Voorwaar een klank, die ons ook nu niet vreemd in de oren klinkt.

Ook het consumptiemelkvraagstuk speelde in die dagen een belangrijke rol, want het Westen des lands produceerde geen melk genoeg meer om de grote steden van melk te voorzien. Er werden melktreinen ingelegd om de consumptiemelkvoorziening gaande te houden. In verband hiermede moesten prijsverrekeningen plaats vinden, die aanleiding tot veel moeilijkheden gaven.

Intussen liep de oorlog ten einde en er ontstond een sterk streven naar vereenvoudiging der regeringsmaatregelen. De z.g. productenverenigingen werden opgeheven en hiervoor in de plaats kwam een Centraal Zuivelkantoor, waarin ook weer de belanghebbende organisaties haar vertegenwoordigers kregen. Na enkele weken ontstond er echter een verschil van mening over de mate waarin de regeringsmaatregelen gehandhaafd dienden te worden en besloot de F.N.Z. zijn vertegenwoordigers uit het Zuivelkantoor terug te trekken. Dit was de eerste en naar wij menen de enige maal, dat de F.N.Z. zijn medewerking aan de uitvoering van regeringsmaatregelen heeft opgezegd. Men is toen op dit punt in de oppositie gebleven en blijven ijveren voor de opheffing der crisismaatregelen, totdat deze in 1921 definitief van de baan raakten.

Vermelding verdient hierbij nog dat de melkprijsberekening, welke in 1918 door de F.N.Z. plaats vond, tot gevolg had, dat door de Minister van Landbouw besloten werd om over de in de periode van 1 Mei 1918 tot 1 Mei 1919 geproduceerde boter en kaas een toeslag te betalen, welke na aftrek van vergoedingen voor geleverde consumptiemelk en onkosten, f 5.400.000, bedroeg. Hiermede kwamen de veehoudersbedrijven in dat jaar in vrij wat betere conditie.

Uiteraard was de aandacht der zuivelbereiders en ook die der zuivelorganisaties gedurende de oorlogsjaren steeds meer gericht geworden op de vraag hoe houden wij de bedrijven draaiende en kwamen andere vraagstukken meer en meer in het gedrang. Als voorbeeld moge hierbij nog worden aangehaald, dat de F.N.Z. in 1917 50.000 m³ fabrieksturf kocht en deze onder de aangesloten fabrieken distribueerde om in de behoefte aan brandstof te voorzien. Ook in ander opzicht bleek hoe belangrijk het was, dat de organisatie over eigen diensten kon beschikken om de productie zo goed mogelijk gaande te houden.

Na het eindigen der vijandelijkheden trad reeds spoedig ontspanning in. Het gewone werk kon weer meer en meer worden hervat. Daarbij kwam, dat van regeringswege verschillende maatregelen werden getroffen, waarbij ook de organisatie op zuivelgebied was betrokken. Wij noemen hier de Arbeidswet, welke in 1920 tot stand kwam en waardoor de arbeidstijden in de zuivelfabriek werden geregeld. Met het oog op de eisen welke dit bedrijf als seizoenbedrijf stelt, was overleg omtrent de uitvoering en afwijking van de gewone normen noodzakelijk.

In 1922 werd een Staatscommissie voor de herziening der Wet op de Coöperatieve Verenigingen ingesteld. Ook de F.N.Z. was hierbij betrokken. In 1921 kwam op grond van de artt. 14 en 15 der Warenwet 1919 een Melkbesluit tot stand. Het spreekt vanzelf, dat in een zo vruchtbare tijd wat de wetgeving betreft, ook de aandacht van een organisatie daarop gespannen diende te zijn, daar elke wet nu eenmaal algemene bepalingen bevat, die voor een bepaalde groep bedrijven niet altijd zonder meer toepasselijk zijn.

In 1924 vroeg de afvalwaterzuivering onze aandacht. Aan het Rijksinstituut voor de Zuivering van Afvalwater werd steun verleend tot het doen van proeven aan een zuivelfabriek, teneinde na te gaan of een bepaald systeem voor algemene toepassing geschikt zou zijn.

In verband met het veel voorkomen van schimmel bij verpakking der boter in vaten, werd een onderzoek ingesteld, dat uitwees, dat het in de oorlog in zwang geraakte gebruik om het perkamentpapier vooraf te pekelen en nat in de vaten te brengen, onjuist was en dat perkamentpapier zo droog mogelijk moest worden gebruikt en in een afgesloten ruimte moet worden bewaard om schimmel te voorkomen.

In 1922 en 1923 werden permanente commissies ingesteld ter behartiging van de melkinrichtingbelangen en de melkproductenbelangen. Vooral eerstgenoemde commissie heeft veel werk verricht en is ook thans nog zeer actief werkzaam. Was deze commissie aanvankelijk geheel ingesteld op de behandeling van technische vraagstukken, in latere jaren heeft zij zich tevens op het gebied der economische vraagstukken, het melkinrichtingbedrijf betreffende, bewogen.

Hoewel besloten was, dat de F.N.Z. zich niet meer met de verkoop van zuivelproducten zou bemoeien, eisten toch de afzetproblemen weer meer en meer zijn aandacht, omdat de verkoop der producten door het verzadigd raken van de markten moeilijker werd en dientengevolge een vrij

sterke daling der prijzen intrad. Nadat in 1924 in de algemene vergadering te Nijmegen een inleiding was gehouden over de georganiseerde verkoop, werd in het jaar daarop besloten een tweetal commissies in te stellen, nl. een ter bestudering van de vraag op welke wijze de verdere ontwikkeling van deze vorm van verkoop zou dienen plaats te vinden en één welke regelmatig met de vertegenwoordigers der verkoopverenigingen zou samenkomen ter behartiging der belangen van de georganiseerde verkoop. Eerstgenoemde commissie bracht na enige tijd een rapport uit en uit laatstgenoemde commissie ontstond enige jaren later de Bond van Coöperatieve Zuivelverkoopverenigingen.

Ook hiermede kon echter het vraagstuk van de afzet der producten niet geheel worden losgelaten. Er was nog altijd een groot aantal fabrieken, dat haar producten zelf wenste te verkopen. Voor deze werd een informatiedienst in stand gehouden en werden periodiek radiomarktberichten uitgezonden. Met het oog op het moeilijker worden van de afzet werd in 1927 een handelsconsulent aangesteld, die tot taak kreeg zich zo goed mogelijk op de buitenlandse markten te oriënteren en daarover rapport uit te brengen. Ter bekendmaking der Nederlandse zuivelproducten in het buitenland werd aan verschillende tentoonstellingen deelgenomen en werd in 1928 de eerste zuivel-film vervaardigd.

In 1926 werd een certificaat van echtheid voor melkpoeder ingesteld. Dit bleek nodig ter bescherming van het Nederlandse product tegen de verwerking van buitenlands melkpoeder met minderwaardige soorten boter. De afgifte dezer certificaten kon een einde nemen toen in 1930 het Contrôlestation voor Melkproducten werd opgericht.

Uit een en ander moge blijken, dat de ontwikkeling van het organisatorisch werk, welke door de oorlogsjaren onderbroken was, zich daarna weer krachtig voortzette, zij het ook dat deze zich aanpaste aan de veranderde omstandigheden.

Na de eerste wereldoorlog begon het meer en meer voor te komen dat getracht werd, door octrooien een werktuig of een bepaalde werkwijze in de zuivelindustrie te beschermen. De F.N.Z. heeft het tot zijn taak gerekend om deze pogingen tot afsluiting zoveel mogelijk te voorkomen door tegen de betreffende octrooiaanvragen, indien daartoe gronden aanwezig bleken, in oppositie te gaan. Hoewel wij ons vóór die tijd reeds op dit gebied bewogen, werd in 1930 een commissie ingesteld, welke tot taak kreeg, op dit gebied waakzaam te zijn en wenselijk gebleken opposities voor te bereiden en te leiden. In de loop der jaren heeft deze commissie menig octrooi op dit gebied der zuivelindustrie voorkomen of zodanig geneutraliseerd dat de gevolgen daarvan voor de industrie als geheel geen al te grote bezwaren meer konden opleveren.

c. Van 1930 tot 1940 (crisisjaren).

Als gevolg van de grote financiële moeilijkheden welke zich in 1929 in Amerika openbaarden nam een algemene prijsverlaging in dit jaar een aanvang. Aanvankelijk tekende zich dit het sterkst af op de internationale graanmarkten, maar, zoals vrijwel steeds voorgekomen, werd de crisis op het gebied der akkerbouw gevolgd door een crisis in de veehouderij. Velerlei oorzaken droegen daartoe bij. Wat ons land betreft, werkte de verhoging der invoerrechten en de gedeeltelijke afsluiting der markten door contingentering in de omringende landen zo sterk prijsverlagend, dat in 1930 en 1931 van regeringswege maatregelen genomen moesten worden om de boeren het hoofd boven water te doen houden. De moeilijkheden stapelden zich op vooral toen in 1931 het pond sterling devalueerde, hetgeen ernstige gevolgen voor onze export naar Engeland

en andere sterlinglanden had. In hetzelfde jaar ontstonden in Duitsland betalingsmoeilijkheden waarvan een clearingregeling met dit land het gevolg was. Tevens ontstonden naar die zijde moeilijkheden doordat er sprake was van een Duits-Fins botercontract dat de meestbegunstigingsclausule dreigde uit te hollen. De F.N.Z. heeft zich hiertegen ernstig verzet door propaganda te voeren voor de wering van Duitse artikelen. Uit deze actie werd een Comité van Economisch Verweer geboren, onder leiding van de F.N.Z. Vrijwel alle organisaties op land- en tuinbouwgebied namen aan dit Comité deel en toen later ook de industriële groepen zich hierbij aansloten, werd hieruit het Centraal Instituut van de Handel met het Buitenland gevormd, dat in de jaren 1930/1940 een belangrijk aandeel had in de uitvoering der clearingregeling en de handelsbesprekingen met het buitenland. De F.N.Z. werkte tevens mede aan de voorbereiding en uitvoering der maatregelen, welke nodig waren om de gecontingenteerde uitvoer nog zo goed mogelijk te doen lopen. Hiertoe werd in samenwerking met de andere zuivelorganisaties het Crisis Zuivel Bureau opgericht, dat de in die jaren bestaande commissies voor de uitvoer van zuivelproducten in zich verenigde.

In 1932 kwam met medewerking van de F.N.Z., de Crisiszuivelwet tot stand, waarmede men door een heffing op de zuivelproducten, de margarine en andere spijsvetten een fonds stichtte, waaruit een toeslag op de melk werd gegeven. Op deze wijze vorderde men van de consument een hogere prijs dan deze zou hebben betaald indien voor de binnenlandse markt ook de buitenlandse prijs zou hebben gegolden en zodoende werd getracht de melkprijs op een enigszins dragelijk peil te houden. Tegelijk werd een menggebod van margarine met boter ingesteld. De F.N.Z. heeft zich hiertegen altijd ernstig verzet, omdat hij dit niet de juiste oplossing van de moeilijkheid achtte en men op deze wijze het verschil tussen deze beide producten te veel verdoezelde.

In 1933 werd vanwege de F.N.Z. een rapport uitgebracht betreffende het vraagstuk der ondermelkverwerking. In hetzelfde jaar bereikte de crisis in de veehouderij een hoogtepunt, doordat de internationale boterprijs tot 50 cent per kg daalde en de regering besloot het mengpercentage van 25 tot 40 % te verhogen. Tevens kwam hierbij een gedwongen inkrimping van de melkveestapel naar voren. Hiertegen verzette de F.N.Z. zich ernstig zolang men geen beperkende voorschriften t.a.v. de margarineverkoop had gegeven. Dit leidde tot overleg met de Centrale Landbouw Organisaties en, nadat een daartoe ingestelde commissie een rapport had uitgebracht over het vetvraagstuk, werd men het tenslotte eens over beperking van de margarineafzet in het binnenland ter gehele of gedeeltelijke vervanging van het menggebod, vrijwillige inkrimping van de veestapel door overtollig vee uit de markt te nemen en maatregelen ter voorkoming van uitbreiding van de eenmaal ingekrompen veestapel.

Dit was het begin ener samenwerking tussen de C.L.O.'s en de F.N.Z., over vraagstukken betreffende de melkveehouderij, welke vooral inde latere crisisjaren van grote betekenis is geweest. Niettegenstaande de ernstige crisisomstandigheden waaronder de Nederlandse melkveehouderij in die jaren verkeerde en de medewerking welke de F.N.Z. in de verschillende crisislichamen verleende om daaraan zoveel mogelijk het hoofd te bieden, werd toch ook nog getracht het normale organisatieleven zo goed mogelijk op gang te houden. In 1936 en 1937 werden uitvoerige besprekingen gehouden over het systeem tot kwaliteitsverbetering der melk en werden hiertoe richtlijnen opgesteld.

In 1937 werd vanwege het Nederlands Nationaal Comité van de Internationale Zuivelbond deelgenomen aan een internationale boterkeuring te Berlijn ter gelegenheid van het 11e internationaal zuivelcongres aldaar. De kwaliteit der Nederlandse boter in vergelijking met enkele andere voraanstaande landen op zuivelgebied viel tegen. Mede tengevolge hiervan werd door de toenmalige Directeur-Generaal van de Landbouw het initiatief genomen tot instelling ener kwaliteitscontrôle op de boter. Dit heeft tot de oprichting van het Zuivel-Kwaliteitscontrôle-Bureau in dat jaar geleid.

In verband met de grote opslag van boter in koelhuizen waren reeds gedurende enkele jaren vanwege de F.N.Z. proeven genomen om na te gaan op welke wijze deze opslag het best kon gebeuren om de kwaliteit der boter zo goed mogelijk te houden. Daar hierbij ook andere vraagstukken op het gebied der kwaliteit naar voren kwamen, werd in 1939 besloten de Commissie voor de Bewaringsproeven te vervangen door een Commissie voor Kwaliteitsverbetering, terwijl tevens een Centrale Werktuigen Commissie werd ingesteld.

Zoals reeds werd opgemerkt, vroeg in deze crisisjaren ook de ondermelk onze aandacht. De prijs van dit product daalde zo diep, dat dit in bepaalde tijden van het jaar, gezien de verwerkingskosten, feitelijk een negatieve waarde had.

In het bijzonder van Italiaanse zijde werd in die jaren belangstelling voor caseïne getoond met het oog op melkwolbereiding. Men trachtte hiervoor in Nederland z.g. productie-contracten af te sluiten. Hoewel nieuw afzetgebied voor ondermelk zeer welkom was, kon toch niet accoord worden gegaan met contracten die de productie in de aangesloten fabrieken gingen beheersen. De F.N.Z. besloot daarom zelf caseïne voor de melkwolbereiding te gaan maken, teneinde voldoende inzicht in deze materie te krijgen. Tevens werd hiertoe een organisatievorm ontworpen. Voor het evenwel zover was, kwam er overleg tot stand met de Coöp. Condensfabriek „Friesland“, die op kleine schaal was begonnen met de melkwolfabricage en daarop reeds enkele octrooien had genomen. Uit dit overleg kwam de vereniging melkwolfabriek „Casolana“ als proefbedrijf tot stand, waarin ook nu nog de gehele coöperatieve zuivelbereiding, zoals deze in de F.N.Z. verenigd is, met de C.C.F. samenwerkt.

In 1937 werd besloten tot de instelling ener Commissie voor de Coöperatie. De taak dezer commissie is in hoofdzaak de bestudering der mogelijkheden ter bevordering der zuivelcoöperatie en het bijeenbrengen van documentatie-materiaal voor de door de bonden te houden coöperatie-cursussen e.d. Op voorstel dezer commissie werd in 1939 voor de F.N.Z. een zuivelcoöperatiefilm vervaardigd, getiteld „Het belang van de boer“.*

Deze geluidsfilm werd een succes. Er werden 3 smalfilmcopieën van gemaakt, die met eigen toestellen in de verschillende delen des lands bij coöperatiecursussen e.d. worden vertoond. Bij het werk dezer commissie bleek reeds spoedig de grote behoefte aan een goed bijgehouden coöperatie-statistiek.

d. 1940 (begin tweede wereldoorlog) tot 1950.

Reeds spoedig nadat Nederland in de oorlog was betrokken, ontstonden er grote wijzigingen in de productieverhoudingen. De prijzen der producten gingen stijgen en in vrij snelle opeenvolging werden maximumprijzen en rantsoenering ingesteld en door sterke inkrimping van de varkens- en

* Zie bijlage 'Film'

kippenstapel trachtte men de melk- en vleesproductie nog zoveel mogelijk op peil te houden, maar al spoedig bleek ook dit wegens gebrek aan krachtvoer en kunstmest niet meer mogelijk. Wij kunnen over deze oorlogperiode kort zijn, daar de F.N.Z. als vrije organisatie spoedig werd uitgeschakeld. Er kwam een bedrijfsorganisatie naar Duits model volgens het leidersbeginsel en van de F.N.Z. werd geen advies of medewerking meer gevraagd. Eind 1941 moest de uitgave van ons Officiëel Orgaan worden gestaakt, doch wij trachtten het technische werk der organisatie nog zoveel mogelijk gaande te houden. Verder werd door eigen proefnemingen en een overeenkomst met de Bataafsche Petroleum Maatschappij voor het verrichten van fundamenteel onderzoek op zuivelgebied getracht bepaalde vraagstukken op te lossen, die voor de zuivelindustrie in de toekomst belangrijk konden zijn.

Teneinde het contact met de bonden en de fabrieken nog zo goed mogelijk te onderhouden, werd in 1942 besloten maandelijks met de secretarissen der aangesloten bonden bijeen te komen ter bespreking van verschillende vraagstukken, de bonden en de F.N.Z. betreffende. Tevens werden na het verschijningsverbod van het Officiëel Orgaan op onregelmatige tijden gedrukte mededelingen aan de fabrieken toegezonden. In hetzelfde jaar werd in samenwerking met de V.V.Z.M. Een loonregeling voor de zuivelindustrie voorbereid en van overheidswege vastgesteld.

Hiermede is het belangrijkste positieve werk van de F.N.Z. in deze trieste jaren vermeld. Het andere werk dat verricht werd, geschiedde om te trachten erger te voorkomen en kan derhalve beter stilzwijgend worden voorbijgegaan.

De opleving kwam na het eindigen der vijandelijkheden in 1945. Weliswaar was het Zuiden van ons land reeds een half jaar eerder bevrijd, maar de ergste beproeving voor het gedeelte boven de grote rivieren moest toen nog komen.

De toestand waarin we vele zuivelfabrieken in 1945 in de gebieden, waar de oorlog gewoed had, terugvonden, was erbarmelijk. Niet minder dan 172 coöperatieve zuivelfabrieken werden in de oorlog beschadigd, waarvan 24 ernstig; 91 personen, bestuursleden en leden van het personeel onzer aangesloten fabrieken, lieten tengevolge van oorlogshandelingen het leven.

Spoedig na de bevrijding trachtten de vrije organisaties haar taak weer zo goed mogelijk op te nemen. Dit ging eerst met veel moeilijkheden gepaard door de werking van een Militair Gezag en een lawine van maatregelen, waarin bezwaarlijk de weg was te vinden. De Stichting voor de Landbouw werd opgericht en volgens te voren gepleegd overleg kreeg de F.N.Z. hierin een plaats. Onze verhouding tot en samenwerking met de landbouworganisaties was hiermede echter niet voldoende geregeld. Na verder overleg kwam hierin verbetering.

De Nationale Coöperatieve Raad nam niet alleen zijn oude plaats weer in, maar vestigde zich op bredere basis dan voorheen het geval was. De F.N.Z. werkte hieraan volledig mee. Een derde vorm van samenwerking kwam in 1947 tot stand door de vorming ener Centrale Zuivel-Commissie, waarin behalve de zuivelorganisaties ook de leden der Bedrijfsgroep voor de Zuivelindustrie zitting namen. Deze Centrale Zuivel-Commissie kwam daardoor a.h.w. naast de Bedrijfsgroep te staan en nam in feite haar werk over. Ook het Bedrijfschap, het verticale marktordenende orgaan, werd na de oorlog gedeeltelijk gedemocratiseerd doordat de samenstelling van het bestuur werd gebaseerd op de vrije organisaties en de bedrijfs- en vakgroepen. Op deze wijze heeft men zich zo goed mogelijk aangepast aan de bestaande toestand, welke niet geheel bevredigend is, doch

die verband houdt met een regeringsbesluit, vóór het einde van de oorlog reeds genomen, dat de bedrijfs- en vakgroepen voorlopig moesten blijven bestaan om een chaos in het organisatieleven te voorkomen. Wij geloven niet, dat hiervoor in de zuivelindustrie gevaar zou hebben bestaan, doch hier hadden wij weer te doen met een maatregel van algemene aard die lang niet voor alle nuanceringen van het bedrijfsleven past.

Hoewel daartoe ernstige pogingen werden ondernomen, slaagden wij er in 1945 nog niet in, het organisatiewerk voldoende op gang te brengen. De oorlog had daartoe te ernstige sporen nagelaten.

Zowel vóór als na de oorlog hadden wij vernomen, dat de Zweedse zuivelcoöperatie op het gebied van techniek en organisatie grote vorderingen had gemaakt. Daarom werd in 1945 reeds besloten een commissie naar Zweden en Denemarken te zenden om na te gaan, wat daarvan voor ons als voorbeeld ter navolging zou kunnen dienen. In 1946 en 1947 konden met dit doel twee studiereizen worden gemaakt en wij zijn onze Zweedse en Deense collega's zeer dankbaar voor de steun en voorlichting, die zij ons op deze wijze bij de wederopbouw van onze zuivelindustrie hebben verleend. Want wederopbouw was nodig, niet alleen in letterlijke zin wat de verwoeste fabrieken betreft, maar door vergelijking met de genoemde landen werd het meer dan duidelijk hoezeer wij door de stilstand en de afbraak gedurende de oorlog technisch achterop waren geraakt. Echter ook organisatorisch moesten wij tot vernieuwing komen en vooral het Zweedse voorbeeld heeft daartoe in machtige zin bijgedragen. Wij noemen daartoe de reorganisatie welke in de Zuid-Nederlandse Zuivelbond is toegepast waardoor men tot een samenwerking op zakelijke basis is gekomen, welke daar concentratie en sanering op grote schaal ten gevolge heeft.

Ook in andere delen van het land is men meer en meer gaan inzien dat dorpsgeest en onderlinge concurrentie plaats moeten maken voor samenwerking in ruimer verband en dat de zuivelcoöperatie, wil zij haar plaats met vrucht blijven bezetten en uitbreiden, rekening moet houden met de tijdsomstandigheden en zich daarbij sterker moet aanpassen dan tot nog toe het geval was. Het is met grote voldoening dat wij thans mogen constateren dat men hiervan wel allerwege overtuigd is, al kan men nog niet overal de juiste vorm daarvoor vinden.

Na de oorlog vroegen vele en moeilijke vraagstukken onze aandacht. Onze afdeling Centrale Aankoop was in de oorlog grotendeels verwoest en onze voorraden waren verdwenen. Deze afdeling moest praktisch van de grond af weer worden opgebouwd. Onze Technische Dienst kreeg handen vol werk tengevolge van de ontredde toestand waarin vele bedrijven zich bevonden. Materiaal was er de eerste tijd zo goed als niet te verkrijgen en welk een berg van werk was er niet te verzetten voordat men de nodige toewijzingen kreeg. Daarbij kwam in de eerste tijd een sterk verloop onder het jongere personeel en de moeilijkheid om goede krachten terug te krijgen. De drang tot vernieuwing en rationalisatie kwam steeds meer naar voren en onze diensten moesten daarop worden ingesteld. Zo kwamen wij ook tot een uitbouw van ons secretariaat, welke nog geen einde genomen heeft.

Direct na de oorlog vroeg het sociale werk onze bijzondere aandacht. Zoals reeds vermeld, werd in 1942 in samenwerking met de particuliere zuivelindustrie een loonregeling voor de zuivelfabrieken tot stand gebracht. De opstelling hiervan had echter eenzijdig plaats gehad, daar destijds de mogelijkheid van overleg met de werknemersorganisaties ontbrak. Na de oorlog kon hierin worden voorzien en werd het overleg met de arbeidersorganisaties geopend en nadat voorlopi-

ge voorzieningen waren getroffen, kwam in 1946 in onderling overleg een loonregeling tot stand, welke om bindend te zijn van overheidswege moest worden opgelegd. Deze loonregeling werd in 1948 omgezet in een collectieve arbeidsovereenkomst waarin ook een bepaling betreffende de pensioenvoorziening der werknemers in de zuivelindustrie is opgenomen.

Uiteraard brengt de uitvoering van regelingen als deze veel werk en de noodzakelijke hulp van deskundigen op dit gebied mede. Wat dit laatste betreft, achten wij ons gelukkig dat de zuivelorganisaties kunnen beschikken over deskundigen en het apparaat van het Centraal Sociaal Werkgeversverbond dat in deze vorm leiding geeft aan de daartoe ingestelde Kerncommissie voor de Zuivelindustrie. Voor de F.N.Z. als zodanig, vormde dit werk op sociaal gebied een geheel nieuwe taak, daar deze vraagstukken voorheen meer op het terrein der bonden lagen. Met het oog daarop werd een Commissie voor Sociale Aangelegenheden ingesteld.

In verband met de uitbreiding van het vervoer in de richting van autotractie en de grote bedragen, welke bij dit vervoer betrokken zijn, werd in 1945 besloten een auto-deskundige aan te stellen. Diens functie is reeds uitgroeid tot een autotechnische dienst, welke in een grote behoefte blijkt te voorzien.

De pasteurisatie der kaasmelk vroeg na de oorlog opnieuw onze aandacht. De F.N.Z. stelde hier toe een commissie in die tot de conclusie kwam dat het maken van kaas uit rauwe melk de voorkeur verdient en dat uitbetaling der melk naar kwaliteit hierbij niet ontbeerd kan worden. Men meende echter niet tot het verbieden van het maken van kaas uit gepasteuriseerde melk te moeten adviseren, doch deze slechts te moeten toestaan onder bepaalde voorschriften van temperatuur en tijdsduur der pasteurisatie. Tot een zodanige maatregel van regeringswege is het intussen gekomen.

In verband met de materiële schade welke door vele onzer aangesloten fabrieken in de oorlog was geleden, waarvan enkele zeer ernstig, werd in 1946 besloten tot de vorming van een fonds voor bijzondere doeleinden om daaruit de zwaarst getroffen bedrijven tegemoet te komen. Vrijwel algemeen werd aan de vorming van dit fonds meegedaan en op deze wijze werd bijna een miljoen gulden bijeen gebracht. Op een klein bedrag na is dit fonds thans als renteloos voorschot aan de daartoe in aanmerking komende bedrijven uitgekeerd.

Een belangrijk vraagstuk na de oorlog was het rendabel maken van de wei in de tijd van hoge kaasproductie, zowel ter voorkoming van vernietiging van dit product, als om te trachten hieruit houdbare producten voor menselijke of dierlijke voeding te maken. Gezien de schaarste aan de viezen en de daardoor sterk beperkte invoer van krachtvoer, was het noodzakelijk naar middelen om te zien om de nog in wei aanwezige voedingstoffen voor later gebruik te conserveren. De oplossing van dit moeilijke vraagstuk is opgedragen aan een commissie welke reeds verschillende nuttige adviezen heeft gegeven en op wier voorstel jaarlijks propagandamateriaal wordt verstrekt ter bevordering van het gebruik van wei op de boerderij. Vooral in verband met de ontwikkeling der kaasbereiding in streken, waar deze tot nog toe niet bestond, is dit laatste van veel belang.

De belastingvraagstukken zijn tegenwoordig zo ingewikkeld, dat elke organisatie over deskundigen moet beschikken om haar aangeslotenen op dit gebied van voorlichting te dienen. Onze aangesloten bonden hebben onder hun ambtenaren voor de contróle dan ook specialisten op dit ge-

bied en in 1947 werd besloten om vanwege de F.N.Z. onder leiding van onze ambtenaar voor de contróle een centrale commissie van belastingdeskundigen te vormen.

Met onze zuivelcoöperatiestatistiek, welke vóór de oorlog tot een bepaalde ontwikkeling was gekomen, moest opnieuw worden begonnen. Telkens weer bleek hoe vaak men voor het verrichten van economisch onderzoekingswerk en het opstellen van nota's en rapporten zoals dit op ons secretariaat herhaaldelijk voorkomt, over gegevens moet kunnen beschikken, welke alleen aan een goede en betrouwbare statistiek zijn te ontleen.

Met het oog op de vele vraagstukken, welke zich vooral na de oorlog op het gebied der zuiveltechniek hier zowel als in het buitenland voordoen, moest onze afdeling proefnemingen en onderzoekingen worden uitgebreid. Deze heeft zich thans tot een zuiveltechnische afdeling ontwikkeld, welke de resultaten van haar werk in de vorm van korte publicaties ter algemene kennis brengt.

In 1949 werd vanwege deze afdeling een studiereis naar de U.S.A. gemaakt, waaromtrent een zeer lezenswaardig rapport is verschenen. Ook overigens oriënteert deze afdeling zich voortdurend in het buitenland omtrent de vorderingen, welke de zuiveltechniek daar maakt.

Ook op juridisch gebied zijn er thans veel meer vraagstukken dan vroeger, zodat ook op dit terrein ter voorlichting en assistentie van bonden en fabrieken voorzieningen getroffen moesten worden. Tevens is er het verzekeringsvraagstuk dat onze aandacht vraagt, daar men in een organisatie als de F.N.Z. risico's op verschillend gebied onderling kan dragen, waarbij het niet alleen gaat om besparing van kosten, maar ook en vooral om de voorlichting aan de bedrijven en het scheppen van zodanige omstandigheden, dat de risico's zelf aanmerkelijk worden beperkt.

Op het gebied van voorlichting en propaganda moesten nieuwe voorzieningen worden getroffen, daar ook dit een arbeidsveld is dat door specialisten moet worden bewerkt. Tevens vroeg ons verenigingsorgaan een betere en meer voortdurende zorg, dan naast en behalve het gewone secretariaatswerk gegeven kon worden.

Behalve de ontwikkeling van het werk naar binnen, heeft het werk van de F.N.Z. naar buiten in vergelijking tot vóór de oorlog een vrij belangrijke wijziging ondergaan. Werd vóór de oorlog vrijwel steeds zelfstandig en rechtstreeks in bepaalde vraagstukken, vooral ten aanzien van de overheid of overheidsorganen opgetreden, de ontwikkeling der organisatie heeft ook op dit gebied niet stilgestaan.

Wij noemden reeds de totstandkoming van de Stichting voor de Landbouw waar de F.N.Z. een bepaalde plaats kreeg in verband met het feit, dat hij de belangen van een groot aantal boeren behartigt op het gebied der melkverwerking. Vraagstukken betreffende de melkprijs, veeziektenbestrijding e.d., kortom die vraagstukken welke zich op of in direct verband met het boerenbedrijf afspelen, worden door ons in het verband der Stichting voor de Landbouw behartigd.

Vraagstukken, welke op het gebied der coöperatie liggen, vinden hun algemene behartiging in de Nationale Coöperatieve Raad. Het spreekt vanzelf, dat ook dit een bepaalde richting geeft aan de behandeling van vraagstukken welke op coöperatief gebied in onze organisatie aan de orde komen.

Dan zijn er de vraagstukken, welke op het gebied der zuivelindustrie zelf liggen. Deze trachten wij zoveel mogelijk te behartigen via de ook reeds genoemde Centrale Zuivel-Commissie. Een samenwerking met de andere zuivelorganisaties en de leden der Bedrijfsgroep voor de Zuivel- en Melkproductenindustrie en het Melkinrichtingwezen in los verband weliswaar, maar die toch in de korte tijd van haar bestaan wel gebleken is van groot belang te kunnen zijn, daar men op deze wijze een trefpunt der gehele Nederlandse zuivelindustrie heeft waar men over de zich daartoe lenende algemene zuivelvraagstukken van gedachten kan wisselen en waarbij men kan trachten tot een gezamenlijk standpunt te komen.

De samenwerking in of met andere organisaties op de genoemde gebieden is uiteraard volkomen vrijwillig, hetgeen tevens inhoudt, dat, mocht de F.N.Z. omtrent een of ander vraagstuk niet tot naar zijn oordeel voldoende overeenstemming komen met de andere organisaties, altijd nog de gelegenheid bestaat om zelfstandig op te treden.

Dit neemt echter niet weg, dat wij het een grote vooruitgang achten, dat wij na de oorlog tot deze samenwerking in breder verband in de verschillende richtingen zijn kunnen komen omdat hierdoor vooral de vraagstukken, welke met de overheid of de overheidsorganen moeten worden behandeld, gemakkelijker te hanteren zijn.

Deze wijze van werken geldt niet ten aanzien van onze deelname aan de werkzaamheden van het Bedrijfschap voor Zuivel. Hier is de coöperatieve zuivelbereiding zowel in het bestuur als in de verschillende commissies rechtstreeks vertegenwoordigd, omdat wij hier te doen hebben met een verticaal opgebouwd marktregelend orgaan, dat zelf de beslissingen moet nemen om tot bepaalde maatregelen te komen.

Mede in verband met de bredere behartiging der meer specifieke vraagstukken met betrekking tot de verschillende productierichtingen welke zich binnen de F.N.Z. hebben ontwikkeld, werd in dit jubileumjaar een statutenwijziging tot stand gebracht welke voorziet in de instelling van z.g. productencommissies.

Voor elk der producten boter, kaas, consumptiemelk, gecondenseerde melk en melkpoeder zal een commissie van deskundigen worden ingesteld, welke de vraagstukken op het gebied van het betreffende product zal behandelen. Elke commissie wijst een adviserend bestuurslid aan, zodat op deze wijze de deskundigheid in het bestuur in niet onbelangrijke mate wordt versterkt.

Uit een en ander moge blijken, dat de coöperatieve zuivelbereiding, vooral na de oorlog, zowel in haar organisatorische vorm vanaf de fabriek tot in de F.N.Z. als in de uitvoering van haar taak in een nieuw stadium van ontwikkeling is getreden. De taak als zodanig is dezelfde gebleven, maar de wijze waarop getracht wordt deze uit te voeren, is breder geworden omdat de vraagstukken die wij op dit terrein ontmoeten ook van veel omvattender aard zijn dan voorheen het geval was. Dit brengt tevens de wenselijkheid mede om te trachten deze vraagstukken, voor zover dit mogelijk is, in samenwerking met anderen op te lossen. Dit kan wel eens de indruk hebben gegeven, dat de F.N.Z. hierdoor aan betekenis zou hebben ingeboet. Dit is echter meer schijn dan werkelijkheid. Door elke samenwerking met anderen moet men iets van eigen zelfstandigheid prijs geven, men krijgt er echter in de vorm van grotere kracht een waarde voor terug, die van meer betekenis is dan de opgeofferde zelfstandigheid.

Hoewel het gegeven overzicht lang niet volledig is en enkele onderwerpen slechts bij name zijn genoemd, terwijl daarover toch wel iets interessant te zeggen zou zijn - zo b.v. op het gebied der belastingen - hoop ik dat het een indruk mag geven van het leven van de F.N.Z, in de achter ons liggende 50 jaar. Vooral uit de gang van zaken in de jaren na de laatste oorlog moge blijken dat onze organisatie nog in een stadium van ontwikkeling verkeert. Waarschijnlijk zal deze ontwikkeling ook geen einde nemen, zolang de industrie, die zij vertegenwoordigt, zich blijft ontwikkelen. En dit laatste zal wel altijd het geval moeten zijn, wil zij een verantwoorde plaats in ons maatschappelijk leven blijven innemen,

September 1950.

J. A. GELUK

Enkele statistische gegevens

De coöperatieve zuivelindustrie omvat, voor zover zij in gewestelijke bonden is georganiseerd, op het ogenblik 402 fabrieken. Aan deze fabrieken werd in het jaar 1949 aangevoerd een hoeveelheid van ruim 3,1 miljard kg melk. Dit was 19 % meer dan het jaar tevoren. De productiestijging heeft zich verder voortgezet en tot nu toe is de melkaanvoer bij de fabrieken over 1950 \pm 10 % hoger dan in 1949.

Onderverdeeld naar de werkgebieden der 8 bonden was de aanvoer in 1949 als volgt:

Bond	Aant. fabr.	verw. melk
Gelderland-Overijssel	111	1.050.775.061
Friesland	77	660.013.886
Zuid-Nederland	72	359.248.962
Drenthe	52	306.291.004
Brabant	41	257.202.746
Noord-Holland	32	258.141.157
Groningen	11	131.583.457
Zuid-Holland	6	86.836.873
Totaal	402	3.110.093.146

De hierbij opgenomen grafische voorstelling verduidelijkt de cijfers. Het enigszins dalend aantal aangesloten fabrieken betekent geen achteruitgang, doch houdt verband met de verder gaande concentratie tengevolge van samenvoeging van kleinere fabrieken. Op een enkele uitzondering na zijn alle coöperatieve zuivelfabrieken bij de bonden aangesloten.

De gemiddelde hoeveelheid verwerkte melk per fabriek ontwikkelde zich als volgt:

Jaar	miljoen kg	jaar	miljoen kg
1901	0,8	1930	5,1
1905	1,2	1935	5,6
1910	2,0	1940	6,0
1915	2,6	1945	3,0 *)
1920	2,5	1949	7,4
1925	3,9		

*) Onvolledig cijfer wegens oorlogsomstandigheden.

De Technische Dienst kreeg in 1949 opdrachten tot een totaal van 6,5 miljoen gulden. In 1948 bedroeg dit 3,6 miljoen gulden, waaruit blijkt dat in de zuivelindustrie op grote schaal geïnvesteerd wordt om de technische ontwikkeling te volgen.

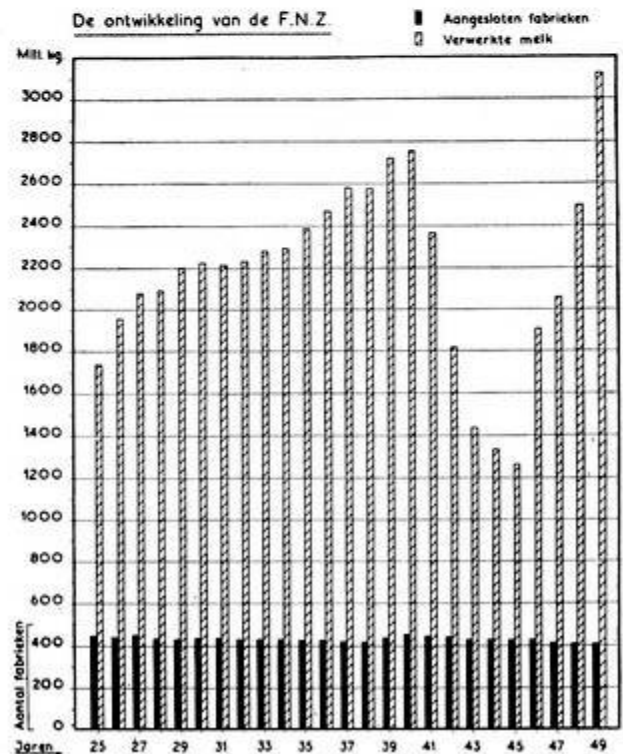
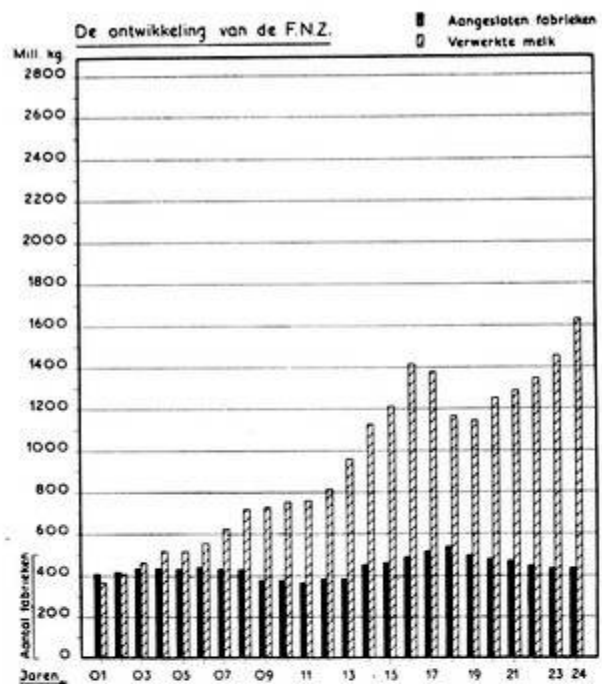
De afdeling Centrale Aankoop zag de omzet stijgen van 4,1 miljoen in 1948 tot 5,1 miljoen gulden in 1949. Voor de oorlog had deze afdeling een jaarlijkse omzet van 2,3 miljoen gulden.

De Auto-Technische Dienst, in 1947 begonnen met 97 fabrieken voor welke 176 auto's werden gecontroleerd, verleent thans zijn diensten aan 180 fabrieken met 450 auto's.

Aan de „Verzekering tegen Ongevallen buiten Beroep" nemen thans 130 fabrieken deel; aan de „Onderlinge Geldverzekering" 171 fabrieken.

Vanaf 1908 werden voor de verschillende functies in de zuivelfabriek door de F.N.Z. 6065 diploma's uitgereikt.

De totale waarde der Nederlandse zuivelproductie wordt door het Centraal Bureau voor de Statistiek over 1949 globaal geschat op 1300 miljoen gulden. Het aandeel, dat door de coöperatieve zuivelindustrie hierin geleverd wordt kan, eveneens zeer globaal, berekend worden op omstreeks 900 miljoen gulden.

Bijlage Film

Op internet gezocht naar deze film – 09-06-2007 – alleen tekst gevonden:

Voor Surfnets gebruikers: <https://videotheek.surfnets.nl/asset-view/33707/>

Integrale tekst van beschrijving van deze film uit 1939 (Id: 20451)

Omstreeks 1880 heerste er een algemene malaise in de landbouw en veeteelt o.a. doordat de Nederlandse zuivel geduchte concurrentie uit het buitenland kreeg. Met de oprichting van de eerste coöperatieve zuivelfabrieken (eerst handkracht-, later stoomkrachtfabrieken) en van fok- en controleverenigingen kwam verbetering in de situatie en verbeterde ook de kwaliteit van de veestapel. Vervolgens werden er voor de belangenbehartiging van de coöperatieve zuivelfabrieken gewestelijke zuivelbonden opgericht. Verder werden er coöperatieve kredietregelingen voor de fabrieken, coöperatieve verzekeringen van het personeel en gezondheidsdiensten voor het vee gerealiseerd en kregen boeren voorlichting over statuten en sociale wetgeving. De oorspronkelijk kleine fabrieken werden langzamerhand grote ondernemingen en de gewestelijke zuivelbonden verenigden zich in de Algemene Nederlandsche Zuivelbond (FNZ) die o.a. contacten onderhield met het ministerie.

02:28 Div. beelden van koeien in de wei; twee boeren melken koeien; ext. boerderij; man roeit met schuit vol melkkannen en botertonnen op vaart langs molen.

03:36 Boekomslag "De ontwikkeling en de betekenis van de coöperatieve zuivelbereiding in Nederland".

04:07 De malaise eind negentiende eeuw in scène gezet: boer loopt over landweggetje naar zijn huis, waar hij met zijn vrouw een zorgelijk gesprek voert over de verslechterende situatie in de landbouw.

06:17 Geënceneerd gesprek van boeren in café, waarbij de in de samenvatting genoemde boer de nieuwe Amerikaanse landbouwtechnieken prijst en pleit voor modernisering door de Nederlandse boeren.

07:54 De slechte en ouderwetse situatie in de Zandstreek (?): koeien in vuile stallen; kalf krijgt koeiemelk te drinken; karnen van melk door boerin en bereiding van boter, waarna ze met een mand met boter op pad gaat; boer brengt boter in mand naar kruidenier.

10:47 Bijeenkomst van de boeren in café, waarbij de ene boer zich opwindt over het feit dat boeren niet betaald worden naar de kwaliteit van hun boter.

11:21 De situatie in Noord-Holland: kaasbereiding door boerin en boer.

15:01 Weer bijeenkomst in het café, waarin de boer samenwerking tussen boeren en fabrieksmatige verwerking van de melk bepleit en de verslechterde situatie van de Friese boeren schetst.

16:37 De situatie in Friesland: koeien worden bij elkaar gedreven en gemolken; emmers melk worden in koeltroggen geplaatst; melk wordt in bakken gegoten; boerin roomt melk af, peilt de dikte van melk in tonnen, vult daaruit een emmer met melk en giet die in een karnton waarna mannen de volle ton versjouwen en in de karnton legen; boerin giet kokend water in de karnton en het karnen kan beginnen; een paard drijft de karmolen aan; cu's van onderdelen van de karmolen in werking; boerin haalt boter uit de karnton.

20:04 De boeren bijeen in het café, waarbij de ene boer aandringt op samenwerking en de oprichting van een fabriek en enkelen zich bereid verklaren mee te doen.

22:48 Kaartje waarop de groei van het aantal fabrieken wordt weergegeven.

23:04 (Zw/w) foto's van boeren voor hun boerderij; boeren vervoeren melkbussen met hondenkar en met paard-en-wagen.

23:46 Handkrachtfabrieken: het karnen van de melk en de verwerking tot boter in met de hand aangedreven machines.

24:47 De boer die inmiddels directeur van een handkrachtfabriek geworden is bespreekt met een boer de mogelijke overstap naar een stoomkrachtfabriek.

25:30 Kaartje met het aantal handkrachtfabrieken.

25:36 Ext. div. stoomkrachtfabriekjes; uitladen van melkbussen; div. werkzaamheden, oa opstoken van oven en kaasbereiding.

29:19 De boer die het inmiddels tot fabrieksdirecteur gebracht heeft praat met ontevreden boer over de uitbetaling naar vetgehalte van de melk en raadt hem aan lid te worden van de controlevereniging.

31:27 Boeren brengen koeien naar stal en verzorgen ze; moderne koeienstal wordt schoongemaakt; ext. boerderij.

32:18 Div. naamborden en/of gebouwen van de gewestelijke zuivelbonden van Zuid-Nederland, Noord-Holland, Brabant, Friesland, Groningen, Drente, Gelderland en Overijssel en Zuid-Holland.

33:18 Keurmeesters beoordelen boter en kaas en ambtenaar geeft werknemer zuivelfabriek voorlichting; werkzaamheden in laboratorium van zuivelbond.

34:33 Controle van de boekhouding.

35:30 Ext. div. zuivelfabrieken, aanlevering van melkbussen met vrachtwagens, paard-en-wagens, schuiten of handkarren. Int. zuivelfabriek: div. machines, bereiding van boter en kaas.

37:46 De fabrieksdirecteur en een werknemer praten over plan om melk naar hygiënische kwaliteit te beoordelen en te betalen.

38:45 Melkerscursus: melkers leren hun handen te wassen en de uier van de koe schoon te wrijven voor het melken.

40:30 Ext. gebouw FNZ.

40:44 Ext. Tweede Kamer-gebouw en Ridderzaal; naambord en gebouw "Departement van Economische Zaken".

41:09 Drukken van het "Officieel orgaan van den Nederlandschen Zuivelbond".

41:52 Personeelsleden van fabrieken en controleverenigingen leggen een examen af voor een vakdiploma van de FNZ.

42:08 Belettering op gevel "Algemeene Nederlandsche Zuivelbond, Technische Dienst, Van Speykstraat 21"; int. kantoor en tekenkamers; leraar-machinist geeft aanwijzingen bij apparaten.

42:54 Naambord en ext. "FNZ, afdeling C.A."; vrachtwagen van de VMD; div. goederen in oa balen en mandflessen in magazijn.

43:33 Rapport "Middel-Amerika als markt voor zuivel- en melkprodukten"; draaiende wereldbol.

44:06 Ext. en int. zuivelfabriek: stokers aan het werk; machines in werking; aanvoer van melkbussen met vrachtwagens; legen van melkbussen in machines; werkzaamheden in laboratorium; boterbereiding; boter wordt in tonnen gedaan en voorzien van rijkskeurmerk of in pakjes verpakt; uitgebreide beelden van moderne kaasbereiding; kazen in magazijn; vullen van flessen met melk en pap op lopende band, flessen chocolademelk; bereiding en verpakking van roomijs, melkpoeder en gecondenseerde melk.

54:50 Zuiveldistributie: vrachtwagens vol vaten bij fabriek; stapelen van vaten in magazijn; ijsstaven en vaten worden in vrachtwagen geladen; div. treinen en goederenwagens; ext. fabrieksgebouwen; activiteiten in haven; animatie adhv kaartje van de uitvoer van zuivelprodukten.

57:05 Bankklokken van coöperatieve zuivel- en landbouwbank; lokettist telt geld.

57:31 De fabrieksdirecteur vertelt twee werknemers dat hij alle ontwikkelingen in de zuivelindustrie heeft meegemaakt, benadrukt de noodzaak van samenwerking ivm de concurrentie van particuliere bedrijven en schetst de situatie van trustvorming in de VS en andere landen; ext. gebouw.
59:56 Twee hoge functionarissen van een particuliere zuivelfabriek praten over het gevaar dat de coöperaties van boeren voor hun onderneming vormen (ook geënceneerd).
01:01:21 De fabrieksdirecteur benadrukt nogmaals dat het belang van de boer gelegen is in coöperatie oa om aan de trustvorming het hoofd te bieden. Hij roept boeren die nog geen lid zijn van een zuivelcoöperatie op zich aan te sluiten.

Samenvatting

Film van de Algemene Nederlandse Zuivelbond, waarin stapsgewijs de ontwikkeling geschetst wordt in de zuivelindustrie van produktie door kleine veeboeren tot die door coöperatieve zuivelfabrieken. Leidraad vormen de geënceneerde gesprekken van een boer met andere boeren in een café en later met zijn werknemers, als hij overgegaan is tot de oprichting van een coöperatie en uiteindelijk directeur wordt van een grote coöperatieve zuivelfabriek. Hij hamert voortdurend op het feit dat het belang van de boer gelegen is in coöperatie en somt voorbeelden op van de situatie in verschillende gewesten en ontwikkelingsstadia. De gesprekken worden telkens geïllustreerd met shots van het boerenleven in Nederland.

Van het 50 jarig jubileum werd een film gemaakt

Voor Surfnet gebruikers: <https://videotheek.surfnet.nl/asset-view/34223/>

Beschrijving film (Id: 19794)

36:59 Aankomst van de gasten, waaronder een groep dames in klederdracht. De commissaris van de koningin in Zuid-Holland, mr. Kesper(?), wordt ontvangen door twee bestuursleden.

38:01 Nadat de aanwezigen het Wilhelmus hebben gezongen houdt voorzitter Linthorst Holman een welkomstrede.

40:47 Toespraak van de secretaris, dhr. Geluk.

41:55 Toespraak van Linthorst Holman, waarin hij oud-voorzitter Koster feliciteert met zijn benoeming tot erelid. Koster spreekt een dankwoord.

43:14 Toespraak van commissaris van de koningin Kesper. Hij maakt bekend dat de koningin de FNZ het predikaat "Koninklijk" verleent. Linthorst Holman spreekt een dankwoord.

46:01 Toespraak van dhr. Staf, directeur-generaal van de landbouw. Hij reikt versierselen uit aan drie personeelsleden die koninklijk zijn onderscheiden. Dhr. Geluk, één van de onderscheiden personen, dankt namens allen.

48:49 Toespraak van dhr. H.J. Louwes, voorzitter van de Stichting voor de Landbouw.

Samenvatting

Bijeenkomst in Houtrust te Den Haag tgv het vijftigjarig jubileum van de Algemene Nederlandse Zuivelbond FNZ.